

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง และการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญา¹

พรทิพย์ เกียรติบรรกุล²

ความว่าการกระทำความผิดอาญา เป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของรัฐ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องมีกระบวนการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องจัดตั้งองค์กร และกำหนดอำนาจหน้าที่ขึ้นมาเพื่อดำเนินการดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพและสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่ถูกด้วย ดังนั้นในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตรวจสอบเบื้องต้นให้ได้ว่าผู้ที่ถูกกล่าวหาสมควรที่จะถูกฟ้องต่อศาลหรือไม่ เพราะหากนำบุคคลที่ถูกกล่าวหาไปฟ้องจะทำให้สถานะตลอดจนสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ของผู้ถูกฟ้องเปลี่ยนไปหากศาลมีคำสั่งประทับฟ้อง

กระบวนการในการตรวจสอบคดีก่อนศาลประทับฟ้องนั้น อาจมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการตรวจสอบ 3 ฝ่าย คือ ตำรวจ พนักงานอัยการและศาล การตรวจสอบจะต้องมีลักษณะของการถ่วงดุลอำนาจที่เหมาะสม ระหว่างหน่วยงานอย่างแท้จริงเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการให้หลักประกันแก่ผู้ถูกกล่าวหาด้วยว่าได้รับการดำเนินการไปด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม รูปแบบของการตรวจสอบของแต่ละประเทศอาจมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับระบบกฎหมายและขั้นตอนในการดำเนินคดีของประเทศนั้น ๆ

การไต่สวนมูลฟ้องเป็นการตรวจสอบคดีก่อนการพิจารณา ซึ่งกระทำโดยศาลมีวัตถุประสงค์เพื่อกลั่นกรองและตรวจสอบข้อเท็จจริงในคดีที่โจทก์ฟ้องว่ามีมูลเพียงพอที่ศาลจะรับฟ้องไว้พิจารณาต่อไปหรือไม่ หากคดีมีมูล ศาลก็มีคำสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณา แต่หากคดีไม่มีมูล ศาลก็จะพิพากษายกฟ้อง

ระบบการดำเนินคดีอาญา และรูปแบบการตรวจสอบคดีอาญา มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือการค้นหาความจริงในคดีอาญา ซึ่งมีระบบการค้นหาหรือแสวงหาความจริงที่ใช้กันในประเทศต่าง ๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบ คือ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) และระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

ระบบไต่สวนเป็นระบบที่ใช้ในประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษร ในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นระบบที่ไม่ได้แยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องออกจากหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี โดยมีองค์กรที่มี

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนทิชา ภักดีคง และคณะกรรมการสอบ คือผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คนพร จิตต์จรูญเกียรติ เป็นประธาน และดร.พันธ์เทพ วิฑิตอนันต์ เป็นกรรมการ

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง วิทยาเขตบางนา

หน้าที่ได้ส่วนทำหน้าที่ทั้งสองประการ การพิจารณาคดีในระบบนี้ ผู้พิพากษาจะมีบทบาทมากโดยทำหน้าที่เป็นผู้ทำการไต่สวนค้นหาความจริงให้ได้มากที่สุด

ระบบกล่าวหา เป็นระบบที่ใช้ในประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตประเพณีมีได้บัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรในระบบกฎหมายจารีตประเพณี ระบบการดำเนินคดีอาญาจะแยกหน้าที่สอบสวน ฟ้องร้อง และหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีออกจากกันชัดเจน โดยมีองค์กรทำหน้าที่แยกจากกัน บทบาทของผู้พิพากษาจะเป็นคนกลางควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยมีโจทก์และจำเลยที่เป็นคู่ความมีลักษณะต่อสู้กัน การค้นหาความจริงเป็นเรื่องของฝ่ายผู้กล่าวหาที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาสืบต่อศาล โดยอีกฝ่ายจะมีสิทธิถามค้าน เพื่อทำลายน้ำหนักพยานหลักฐานของฝ่ายผู้กล่าวหา

ปัจจุบันระบบไต่สวนและระบบกล่าวหานี้ ได้มีการพัฒนาคู่คล้ายเข้าหากัน โดยมีการนำส่วนดีของอีกระบบหนึ่งมาใช้กลายเป็นระบบผสม จะมีข้อแตกต่างกันบ้างก็เป็นเพียงรายละเอียดปลีกย่อย

การไต่สวนมูลฟ้องในปัจจุบัน เป็นกระบวนการไต่สวนของศาลเพื่อวินิจฉัยถึงมูลคดี ซึ่งจำเลยต้องหาว่ากระทำความผิด ผลของการไต่สวนมูลฟ้องถ้าปรากฏว่าคดีมีมูลให้ศาลประทับฟ้องไว้พิจารณาต่อไป แต่ถ้าคดีไม่มีมูลให้ศาลพิพากษายกฟ้อง คำสั่งของศาลที่ให้คดีมีมูลย่อมเด็ดขาด โจทก์และจำเลยจะอุทธรณ์ฎีกาไม่ได้ ส่วนคำสั่งของศาลที่ให้คดีมีมูลย่อมเด็ดขาด โจทก์และจำเลยจะอุทธรณ์ฎีกาไม่ได้ ส่วนคำสั่งว่าคดีไม่มีมูล ให้สิทธิเฉพาะ โจทก์เท่านั้นที่จะอุทธรณ์ได้

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จำกัดการไต่สวนมูลฟ้องไว้เฉพาะในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์เท่านั้นที่ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้อง ส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ การไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่อัยการเป็นโจทก์ต้องมีตัวจำเลยมาศาล และต้องการทำการไต่สวนมูลฟ้องต่อหน้าจำเลย ศาลต้องอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและถามคำให้การจำเลย จำเลยตกอยู่ในฐานะจำเลยทันที ส่วนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ไม่บังคับว่าจะต้องมีตัวจำเลยมาศาล ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลยได้ ศาลไม่ต้องอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลยและจำเลยยังไม่อยู่ในฐานะจำเลยจนกว่าศาลประทับฟ้อง

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องปัจจุบันเป็นเรื่องเฉพาะระหว่างโจทก์กับศาลในการตรวจสอบพยานหลักฐานของโจทก์ว่ามีหลักฐานเพียงพอว่ามีมูลที่จะประทับฟ้องไว้พิจารณาหรือไม่ ดังนั้นกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวไม่เปิดโอกาสให้จำเลยนำพยานเข้าสืบ แต่ก็ไม่ได้ตัดสิทธิจำเลยที่จะตั้งทนายความมาช่วยเหลือในการถามค้านพยานโจทก์

จากการศึกษากระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยและการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาในปัจจุบันเปรียบเทียบกับกฎหมายภายในของต่างประเทศและกฎหมายระดับระหว่างประเทศ ในประเด็นปัญหา ดังนี้

ปัญหาที่ 1 ปัญหาเกี่ยวกับการไม่มีกฎหมายให้คำนิยามคำว่า คดีมีมูลไว้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ซึ่งจะพบว่ากระบวนการไต่สวนมูลฟ้องและการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญายังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ทำให้ขาดประสิทธิภาพที่เพียงพอที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่บริสุทธิ์ ซึ่งได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจประทับฟ้องว่าคดีมีมูลหรือไม่ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ เนื่องจากตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้มีกำหนดบทนิยามคำว่า “คดีมีมูล” ไว้ทำให้การใช้ดุลพินิจประทับฟ้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลได้ง่ายกว่าคดีที่พนักงานอัยการสั่งฟ้องซึ่งได้ผ่านการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนมาก่อน และอาจทำให้ขาดความเชื่อมั่นหรือระแวงสงสัยในการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการพิจารณา และอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนใช้ดุลพินิจประทับฟ้องไว้ก่อน เพื่อผลักระงับให้แก่คู่ความพิสูจน์กัน ในชั้นพิจารณาเพื่อจะไม่ต้องเสียเวลาสืบพยานกันหลายครั้ง

ปัญหาที่ 2 ปัญหาเกี่ยวกับการฟ้องคดีในกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ เพื่อช่วยเหลือผู้กระทำความผิดในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทำให้สิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องระงับ แม้แนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่วางหลักเกณฑ์ว่าการสมยอมไม่ทำให้สิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องระงับ แม้จะอธิบายบทบัญญัติมาตรา 39(4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้สอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติไม่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาจริงได้เพราะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ กว่าจะทราบถึงการกระทำความผิดโดยสมยอมกัน ก็ทำให้เกิดความเสียหายแก่รูปคดี กล่าวคือ พยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ว่าเกิดจากการกระทำโดยสมยอมย่อมหายาก และผลเสียหายประการสำคัญคือ โจทก์อาจอยู่ในฐานะจำยอม โดยที่กระบวนการยุติธรรมไม่สามารถเยียวยาผู้เสียหายได้ตามวัตถุประสงค์ อันเป็นผลให้ปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้รับการแก้ไขได้ถูกต้องและยังมีกรณีปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง โดยไม่สามารถพิสูจน์ความผิดของบุคคลเหล่านั้นได้

ปัญหาที่ 3 ปัญหาเกี่ยวกับการรับฟังถ้อยคำคำรับสารภาพของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แล้วให้ถือว่าคดีมีมูลให้ประทับฟ้องทันที ในกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ เนื่องจากกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องมีเจตนารมณ์เพื่อกลั่นกรองมูลคดีเบื้องต้นไม่ให้คดีเข้าสู่ศาลโดยไม่จำเป็น ดังนั้น จึงไม่ควรบัญญัติการรับฟังคำรับสารภาพของจำเลยเป็นเงื่อนไขในการประทับฟ้องโดยไม่ต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อน เพราะเป็นการขัดต่อวัตถุประสงค์ของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง

ปัญหาที่ 4 ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดมาตรการเยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญาเฉพาะกรณีราษฎรเป็นโจทก์ เนื่องจากสิทธิในการรับค่าทดแทนไม่ควรจำกัดเฉพาะคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เพราะจำเลยผู้บริสุทธิ์ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ก็สูญเสียสิทธิและเสรีภาพเช่นกัน ควรจะได้รับการเยียวยาที่เท่าเทียม จึงควรแก้บทกฎหมายให้สอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ

ดังความกล่าวนั้นหากขอเสนอแนะควรมีว่า จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องและการคุ้มครองสิทธิจำเลยในคดีอาญา จะพบว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเห็นว่าปัญหาบางส่วนเกิดจากความไม่ชัดเจนของกฎหมายประกอบกับการใช้ช่องว่างของกฎหมายเป็นช่องทางในการกระทำความผิด ดังนั้น เพื่อให้การไต่สวนมูลฟ้องเป็นไปตาม

เจตนารมณ์ของกฎหมายและสามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนวทาง ดังนี้

ปัญหาที่ 1 ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจประทับฟ้องว่าคดีมีมูลหรือไม่ ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์

สาเหตุของปัญหาประเด็นนี้คือไม่มีบทกฎหมายที่กำหนดคำนิยามคำว่า “คดีมีมูล” ไว้ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยเรื่องคำนิยาม โดยการเพิ่มเติมคำนิยามคำว่า “คดีมีมูล” เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานเดียวกันในการสั่งประทับฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ อาจแก้ไขเพิ่มเติมคำว่า “คดีมีมูล” หมายถึง คดีที่มีพยานหลักฐานให้ข้อเท็จจริงชัดเจนพอที่เชื่อได้ว่ามีความผิดเกิดขึ้นและผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำการกระทำความผิดนั้นกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดพร้อมทั้งมีพยานหลักฐานเพียงพอสำหรับพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นต่อศาล

ปัญหาที่ 2 ปัญหาเกี่ยวกับการฟ้องคดีในกรณีที่ราษฎรเป็น โจทก์เพื่อช่วยเหลือผู้กระทำความผิดในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทำให้สิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องระงับ

สาเหตุของประเด็นปัญหานี้คือ การที่ผู้ไม่สุจริตนำคดีมาฟ้องเพื่อตัดสิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องของพนักงานอัยการ ทำให้พนักงานอัยการไม่สามารถนำมูลคดีเรื่องเดียวกันมาฟ้องอีกได้เพราะจะเป็นฟ้องซ้ำ ดังนั้น ผู้ศึกษาขอเสนอแนวทางแก้ไขบทบัญญัติมาตรา 165 วรรคสาม ซึ่งได้วางหลักไว้ว่า “ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องกลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไปกับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาไต่สวนมูลฟ้อง โดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้หรือจำเลยจะไม่ ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น” โดยการเพิ่มเติมบทบัญญัตินี้ดังกล่าวว่า “อนึ่ง สำหรับในคดีความผิดต่อแผ่นดิน หากศาลไต่สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าคดีมีมูล ให้โจทก์มีหน้าที่นำส่งสำเนาฟ้องให้แก่พนักงานอัยการทราบด้วย โดยไม่ชักช้า” ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงเพราะเป็นการแก้ไขที่ต้นเหตุ ไม่ใช่การแก้ปัญหที่ปลายเหตุดังที่ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ไว้ในบทที่ 4

ปัญหาที่ 3 ปัญหาเกี่ยวกับการรับฟังถ้อยคำรับสารภาพของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แล้วให้ถือว่าคดีมีมูลให้ประทับฟ้องทันทีในกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์

สาเหตุของประเด็นปัญหานี้คือ การที่บทบัญญัติมาตรา 162 วรรคท้ายแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดให้ “ในกรณีที่มีการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพให้ศาลประทับฟ้องไว้พิจารณา” ย่อมกระทบต่อวัตถุประสงค์ของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง ดังนั้น ผู้ศึกษาเห็นควรว่า บทบัญญัติมาตรา 162 วรรคท้าย เป็นบทบัญญัติที่ขัดต่อวัตถุประสงค์ที่สำคัญของกระบวนการ ไต่สวนมูลฟ้องนั้นคือการตรวจสอบหรือกลั่นกรองมูลคดีก่อนประทับฟ้อง ผู้ศึกษาจึงขอเสนอความเห็นในหัยยกเลิกมาตรา 162 วรรคท้าย โดยไม่ควรนำคำรับสารภาพของจำเลยมาฟ้องเป็นเงื่อนไขจะประทับฟ้อง

ปัญหาที่ 4 ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดมาตรการเยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญาเฉพาะกรณีราษฎรเป็นโจทก์

สาเหตุของประเด็นปัญหานี้คือการจำกัดสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญาเฉพาะในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ที่ไม่มีสิทธิได้รับการเยียวยาจากรัฐตามมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทน และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2534 ดังนั้น ผู้ศึกษาขอเสนอให้มีการแก้ไขมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทน และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2534 โดยการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 20 (1) จาก “(1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ” เป็น “(1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการหรือเป็นจำเลยที่ศาลมีคำสั่งประทับฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์”

เอกสารอ้างอิง

- ชนกกานต์ อ้วนไทร. “หลักการตรวจสอบค้นหาความจริง : ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ.” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2560).
- สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์. “บทบาทของศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง.”, (การอบรมหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11, 2556).
- อุทุมพร จุลนิพิฐวงษ์. “คำฟ้องคดีอาญา ศึกษาบทบาทศาลในชั้นประทับฟ้อง.” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556).